

MESTRE BENET I JORNET, AMIC PAPITU

S'ha mort el Papitu. El gran dramaturg català Josep Maria Benet i Jornet. És un dia trist per a molta, moltíssima gent. Des que la malaltia de l'Alzheimer el va colpejar, fa uns anys, els seus amics i amigues hem anat patint de mica en mica la seva pèrdua. El Papitu era un amic inoblidable. En Benet i Jornet, un mestre inqüestionable. És difícil parlar-ne «en singular», perquè per a nosaltres tenia sempre aquesta doble faceta: l'amic era en Papitu i en Benet i Jornet el dramaturg. Ell duia aquesta doble condició amb una naturalitat impressionant. I amb una energia inesgotable. De fet, la passió pel teatre anava sempre lligada amb la passió per la vida, i aquesta era una de les coses més destacables del seu llegat. De fet, el *llegat* és, sens dubte, una de les seves obsessions, el tema més recurrent en tota la seva obra, des de la primera i meravellosa *Una vella, coneguda olor* fins l'última, inèdita (*Estiu ardent*), inclosos també tots els seus treballs per a la televisió. El *llegat* que ens deixa és doncs aquest: la importància o fins i tot la *transcendència del llegat*. Nosaltres no som res sense els que ens precedeixen. De la mateixa manera, ell era ben

conscient que tampoc no era res sense les generacions futures. I aquesta va ser la seva gran aportació: obrir-se, donar-se als altres, als que van venir darrere seu. Ser-ne mestre, company i fins tot amic, sense que la diferència d'edat fos cap inconvenient. Al contrari: ell semblava sempre el més jove. Era increïble. En fi. Podem dir que el dramaturg Benet i Jornet és un «pare» inqüestionable per a molts de nosaltres, que vam començar a fer teatre a les acaballes del segle XX però també un «avi» respectat, estimat i venerat per molts altres, dramaturgs i dramaturgues i guionistes del segle XXI. És emocionant que sigui així. Per això pot anar-se'n ben tranquil. La seva por, jo diria fins i tot terror, de ser oblidat, ha quedat definitivament diluïda. Mestre Benet i Jornet, gràcies pel teu gran llegat teatral, que és ben viu. Amic Papitu, gràcies per ser-hi sempre. Estigues tranquil i descansa en pau: no t'oblidarem mai.

SERGI BELBEL

EN BENET I JORNET, EL MESTRE; EL PAPITU, L'AMIC

Hi ha gent absolutament decisiva per a la vida de les persones. Éssers que de cop irrompen a la vida d'algú i fan que tot canviï. Persones que apareixen davant teu, al teu costat, i t'agafen de la mà i et condueixen per camins quan mai no hauries dit que poguessin existir. En Josep Maria Benet i Jornet ha estat i és per a mi una d'aquestes persones decisives, cabdals, que em va canviar la vida de dalt a baix. Un dels meus mestres. El meu gran mestre.

Jo era menut quan el seu nom em va cridar l'atenció. Primer en la pantalla d'un televisor. Com a autor de l'obra *Una vella, coneguda olor*, que es va passar pel circuit català de Televisió Espanyola l'any 1975, crec recordar, amb una esplèndida Rosa Maria Sardà; més tard, també a la televisió com a creador de la sèrie *Vídua però no gaire* i en d'altres programes dramàtics, com a autor i, sovint, com a adaptador. Però també recordo el seu nom imprès a les portades de llibres de teatre: era l'autor de *Supertot*, obra que, amb a penes setze anys acabats de fer, vaig interpretar amb uns amics en un taller de teatre per a joves amb l'ajut d'en Lluís Baron, gran apassionat i figura cabdal del teatre «amateur» de la meva ciutat, Terrassa, i també

de *L'ocell fènix a Catalunya o alguns papers de l'auca*, que pocs anys després un grup de joves intrèpids del Centre Social Catòlic («Socialet») també de Terrassa vam posar en escena. Molt poc després, alguna de les seves obres, com *Revolta de bruixes*, es veia en circuits professionals... Per a mi, abans de conèixer-lo personalment, en Benet i Jornet era, doncs, «l'autor de teatre català viu» per excel·lència. Insisteixo: no *un* autor català, sinó *l'*autor.

Quan alguns anys més tard, a la Universitat Autònoma de Barcelona, crec que l'any 1985, va venir a fer-nos una xerrada sobre el procés de creació de la seva darrera obra, *El manuscrit d'Ali Bei*, vaig quedar impressionat, i per més d'un motiu. El primer: vaig constatar la seva *joventut*. Devia tenir 45 o 46 anys, era més aviat escanyolit i gesticulava i xerrava amb una passió desfermada que el feia semblar encara molt més jove. Havent fet tanta televisió, escrit tantes obres de teatre, serials, etcètera, jo me l'havia imaginat com un «carcamal», com quan vèiem en Buero Vallejo a la televisió espanyola, un senyor venerable amb els cabells blancs i la paraula pausada, contundent, autoritària. Però no, en Benet i Jornet era tot un belluguet, ens mirava als ulls, ens interpel·lava «de tu a tu».

L'altra impressió la vaig tenir amb el que ens va explicar, la seva metodologia per escriure: durant la xerrada, ens va mostrar desenes, centenars de petites fitxes on apuntava idees, trossos de diàlegs, descripcions de personatges, escenes concretes, d'altres suprimides, material teòric, rèpliques inconnexes, referències a altres coses, cites... Tot allò em va deixar completament bocabadat: em va semblar una mena de petit geni treballador, incansable, obsessiu, i, sobretot, apassionat, absolutament apassionat pel teatre, passió que podia fregar la paranoia, la bogeria. A partir d'aleshores la meua idea del «senyor» Benet i Jornet únic autor *viu i actiu* del teatre català, va canviar. Si fins aleshores n'admirava la seva obra, a partir d'aquell moment n'admiraria també la seva persona, tan entranyable com meravellosa.

Mentrestant, a la Universitat Autònoma, i gràcies als professors Manuel Aznar de Filologia Hispànica i a Jordi Castellanos de Filologia Catalana, s'havia creat l'Aula de Teatre. Uns quants alumnes ens hi vàrem apuntar i vàrem arribar a fer autèntiques animalades, en el bon sentit. Vàrem rebre el mestratge d'un altre gran professional, en José Sanchis Sinisterra, que donava classes teòriques a

segon cicle de Filologia Hispànica i ens engrescava fora de la UAB amb els seus insòlits Laboratoris de Dramatúrgia Actoral amb la seva companyia El Teatro Fronterizo.

Segurament gràcies la Sumsi Cros, degana de la UAB durant aquells anys, que ens tenia a tots els estudiants de l'Aula de Teatre molt «mimats», a en Benet i Jornet, aleshores el seu marit, li arribaven puntualment notícies de tot allò que fèiem.

Sé que en Benet va ser dels primers que va llegir la meua primera obra, escrita sota la influència i el mestratge d'en Sanchis a les seves classes de la UAB l'any 1985, després de guanyar el Premio Marqués de Bradomín del Ministeri de Cultura. La hi va passar en Rodolf Sirera, que em sembla que n'era membre del jurat. I així ell va saber que jo formava part d'aquella Aula de Teatre de la Universitat on treballava la Sumsi. De seguida, després d'aquella xerrada sobre el seu *Ali Bei*, que s'estrenaria poc temps després al Teatre Lliure, es va interessar per mi i va venir a veure les obres que estrenàvem amb l'Aula, a l'Autònoma. Que en Benet i Jornet vingués a veure les obres que fèiem aquella colla de xitxarel·los era poc més que un honor per a tots nosaltres.

Vam coincidir poc temps després en un avió, en un viatge a Valladolid (em sembla... o potser era Salamanca?) on m'havien convidat com a «autor jove» per a parlar en unes jornades sobre Dramatúrgia Contemporània. Quan vaig anar a asseure'm a l'avió, me'l trobo amb un llibre a la mà: era la meva segona obra, que acabava de ser publicada a Edicions 62, a l'enyorada col·lecció El Galliner. No m'ho podia creure: en Benet i Jornet llegint una obra meva..!

Allà, en aquell breu viatge, puc afirmar que les nostres vides es varen enllaçar definitivament. Van ser dos dies apassionants, debatent de teatre, d'escriptura, de la crisi dels autors i de la textualitat dramàtica al teatre contemporani... En Benet deia que estava fascinat per la nostra generació més jove, que érem capaços de parlar de Pina Bausch (figura cabdal del teatre-dansa a Europa i, aleshores, de les «noves tendències»), de Molière, de Racine i també de «nous» autors com Koltès o Bernhard amb la mateixa passió. Però en realitat qui estava fascinat era jo amb totes aquelles reflexions sobre l'ofici de la teatralitat. En Benet defugia, rebutjava el concepte de «mestre». Deia que ell no era ni volia ser el mestre de ningú. Que no es volia pas situar damunt meu ni de cap

altre autor jove que pogués sorgir. De fet, per a mi el meu «mestre» real, objectivament parlant, era en Sanchis Sinisterra, el qual, a les seves classes, em donava eines teòriques, material d'estudi, perspectiva històrica, anàlisi semiòtica, etcètera...

Però després de la nostra trobada a Valladolid, en Benet i Jornet va començar a convertir-se en *una altra mena de mestre*, aquell que et diu les petites coses, les anècdotes, aquell que et fa veure el valor del que sembla més menut, el que no t'ensenya ningú en cap escola de teatre, la suor, el valor del treball del dia a dia, d'allò més pròxim, més pràctic, potser menys «elevat» o metafísic, però no per això menys teatral i transcendental. Bona part de tot això a què em refereixo, ell ho va saber reunir i parlar-ne magistralment a *E.R.*, segurament la seva obra més «metateatral». La relació entre tres grans actrius és explicada per en Benet sempre a partir de la *petita història*, mai fent-ne grans declamacions, ni grans frases, ni *grans* pensaments sobre la teatralitat. En Benet ens recorda que moltes vegades, les «petites històries» són les autèntiques generadores de les grans obres d'art. Passions, enveges, gelosies... són gairebé sempre a la base de moltes de les

històries que s'expliquen als escenaris... I aquesta és una de les seves obsessions i el tema principal que travessa de punta a punta la seva obra, des de la preciosa *Una vella, coneguda olor*, fins a la trilogia «de duets» *Soterrani*, *Dues dones que ballen* i *Com dir-ho*: el retrat de la *misèria*. A vegades *misèria real*, d'altres *misèria figurada* i, gairebé sempre, *misèria moral*. La *misèria*. La paraula que més vegades he sentit repetida en els seus llavis. Dita amb somriure sorneguer, amb mirada tèrbola, amb riallades, amb posat seriós, amb esguard inquietant... «Quanta *misèria*» pot arribar a dir tot sospirant encara ara, i sense cap mena de dramatisme...

Quantes vegades, parlant amb ell no només de teatre, sinó de la vida, de les persones, dels conflictes humans, de la situació del món, es feia un silenci... Aleshores, ell fa, provoca una pausa dramàtica. Com a l'escenari. I després entreobre els llavis... Sento perfectament la seva veu, gairebé en un murmurí... La seva entonació... Aquella cella aixecada... Les narius exageradament obertes... «*Misèria*»... Arrossegant la síl·laba tònica. «*Misèèèèria*».

En Benet i Jornet no només ha estat el meu mestre, però. També m'ha regalat el privilegi de ser amic seu, en una

etapa de la vida en la qual les coses van començar a anar-li molt més bé del que ell mai no s'havia pogut imaginar ni en el millor dels somnis: Premis Nacionals, a Catalunya i a Espanya; gran reconeixement de la crítica (després de rebre pals considerables), també, finalment, de la professió (grans actors que ignoraven la seva obra, al cap de pocs anys demanaven interpretar els seus personatges, estrenes de les seves obres a l'estranger... I un gran èxit popular amb els serials de televisió, als quals ell mai no feia fàstics (una de les seves frases que m'ha quedat gravada per sempre és: «no se li han de fer fàstics a les feines que ens alimenten i ens fan pagar el lloguer, com la televisió; per a mi, la televisió és com per a Shakespeare el teatre, una manera d'ocupar-se dia a dia i de guanyar-se la vida... per a mi, en canvi, el teatre és com per a Shakespeare a la seva època escriure els Sonets: ho feia sense cobrar i posant-hi un amor i una dedicació molt més enllà de l'estricta professionalitat. El que passa és que Shakespeare era un geni, el fill de puta, i nosaltres, ja ho veus...»)... Sí. De cop i volta a la seva vida apareixia un factor fins aleshores gairebé inaudit, inesperat per a ell: *l'èxit*. A partir de l'any 1990, l'autor del retrat de la «misèria» que ens envolta es veia sobtadament tocat per la vareta màgica del

«succès», com diuen els francesos. No era altra cosa, per descomptat, que el reconeixement al seu talent i al seu treball iniciat trenta anys enrere. País petit, el que necessita trenta anys per reconèixer el talent dels seus creadors...

Si va enllaçar una sèrie rere una altra (*Poblenou* i *Nissaga de poder*, les més celebrades), en canvi en teatre mai no va donar peixet. Apassionat per les noves escriptures, ja influït des dels anys 70 per grans autors contemporanis com Brecht i després Harold Pinter, a partir dels 80 es va deixar seduir per les noves escriptures d'un Koltès o d'un Bernhard, i estava al costat dels nous autors que anàvem sorgint, els que a finals dels 80 i principis dels 90 anàvem escrivint i estrenant a les sales «alternatives», als teatres públics i, posteriorment, també als privats. Malgrat la diferència d'edat, se sentia com un de nosaltres. Era el mestre que se situava al costat i no *per damunt* nostre. Ell sempre deia que de nosaltres, els més joves, de mi, en particular, aprenia coses. No sé pas quines, la veritat. (Eren d'aquella mena de frases que a ell li agradava molt dir a la premsa.) Potser jo li havia descobert algun autor o alguna colla d'autors més aviat estafolaris, com Perec i la colla de

l'OULIPO (alguns dels quals ella ja coneixia d'antuvi), però ben poca cosa més. Ho prometo.

La nostra relació es va enfortir quan vaig voler dirigir una obra seva a l'Aula de teatre (la fascinant i poc coneguda *Descripció d'un paisatge*) i no va ser possible. A canvi, el 1988 vaig muntar a la recent inaugurada Sala Beckett *La fageda (apunts per a la bellesa del temps – 2)*. I allò va ser l'embrió de *Desig*, obra «instigada» per en Domènec Reixach, director del centre Dramàtic de la Generalitat, que s'havia proposat donar la veu als autors catalans, fer-nos visibles després del que el mateix Benet anomenava la «travessia del desert», i que va ser estrenada amb direcció meva —gràcies a en Benet mateix, que em va triar com a director— amb una gran producció al Romea, amb en Josep Maria Pou, l'Imma Colomer, en Lluís Soler i la meravellosa Àngels Poch, i que és, sense cap mena de dubte, un dels moments més emocionants que he viscut mai a la meva vida. Quan en Benet i Jornet va sortir a saludar a l'escenari, tota la platea el va ovacionar unànimement. Un d'aquells moments de teatre i de vida tan estranys en què tota la pell se t'eriça. On sorgeix de sobte aquella màgia realment insòlita del teatre, que fa que

després t'abracis i ploris aferrat a algú altre amb qui has compartit un moment de fugacitat que acabarà esvaint-se i romanent tan sols en la memòria d'alguns que hi varen assistir... o ni tan sols això. *Desig* va ser la culminació de la seva carrera com a gran autor teatral, gairebé trenta anys després de la seva primera estrena, en el mateix escenari on es va representar la seva primera obra.

Va ser a partir d'aleshores que a en Benet i Jornet vaig començar a anomenar-lo «Papitu». Fins aleshores, em feia cosa. Sentia que l'anomenaven així tots els seus amics, en Castellanos, la Sumsi, en Montanyès..., els de la «colla de Ventalló», com ens deia ell quan es referia a la Sardà, a en Terenci, a en Sergi Schaff, a l'Àngels Moll... I vam començar a fer altres coses que no pas anar a teatre i parlar només de teatre... Sortíem d'excursió, anàvem amb colla, amb la Magdalena, en Toni Casares, el Quim Roy, l'Elisenda, l'Òscar, la Mercè, altres amics... Més tard, entrat ja el segle XXI,... amb la Txiqui Vanaclocha, en Jordi Galceran, el Lluís Arcarazo, l'Albert Guinovart, la Núria Heras, el Nacho Feijoo... més amigues i amics... «La colla dels joves», ens deia a nosaltres. I el Papitu era per a nosaltres sempre un referent, un puntal. Celebràvem caps

d'any, revetlles de sant Joan (on sempre volia saltar fogueres i ens feia estar a tots amb l'ai al cor, perquè, desenganyem-nos, fent aquestes coses era tan divertit i eixelebrat com maldestre i més d'una vegada havia ensopegat damunt les brases...). Es feia estimar i, a vegades, ens agradava punxar-lo, sempre ens animava que el provoquéssim, li agradava el risc, la conversa profunda, anar sempre més enllà de la superfície. Per això era un gran amant del joc. Sobretot dels jocs perillosos, els «psicològics». I així, durant els anys, l'esfera professional i la privada s'enllaçaven sense problemes...

Bé...

Diguem-ho més sincerament, a vegades sí que hi havia alguns petits «problemes», que considero derivats dels excessos de passió i, segurament, del seu concepte «absolut» d'amistat... D'una mena de concepte de l'honor, a la manera gairebé de tot un Siglo de Oro espanyol... Petites coses, detalls, descuits que ell convertia en grans traïcions. Comentaris dits a la seva esquena més aviat per protegir-lo que no pas per criticar-lo es convertien de cop en grans huracans que, passats pel seu sedàs, es convertien en autèntics terrabastalls que posaven en crisi la

relació d'amistat. Ben bé com a la seva obra *E.R.*: «tu em vas dir... sé que vas dient... m'ha arribat...en el fons penses de mi que...». Sí. Em confesso bocamoll. Tots els qui em coneixen, ho saben. Una misèria pròpia, sí... Alguna vegada se'm va acudir dir coses d'ell en absència seva, segurament amb molt mala fortuna, i li va arribar... Allò per a ell era... alta traïció!

«Perdona, em sap greu, no ho vaig fer amb mala intenció...» eren paraules que no li feien cap efecte ni un. Cartes, e-mails diabòlics. Mirades assassines, paraules enfurismades... Missatges al contestador abraonats... Però amb el temps tot acabava arreglant-se... I el teatre tornava a unir-nos... Perquè el teatre sempre era superior a totes les nostres «misèries»... El teatre sempre guanyava, per damunt de qualsevol empipament.

El Benet i Jornet és el meu mestre, el meu mestre *real*, el que em va ensenyar l'*ofici*, i el Papitu, el meu amic, el meu *gran* amic, el que m'ha ensenyat coses *de la vida*. Un pare, un germà de sang, no te'l busques, te'l trobes. Un mestre i un amic, te'ls regala la vida. Si tens sort. Jo amb en Benet, amb el Papitu, n'he tinguda. Molta. Em sento afortunat de conèixer-lo i d'haver après tantes i tantes coses amb ell.

Sé, estic completament convençut que sense ell, jo ni seria on sóc ni seria qui sóc. Hi ha gent absolutament decisiva per a la vida d'una persona, com deia al principi d'aquest escrit. I ell ho ha estat, ho és per a mi.

Quan la Carlota Benet em va dir que volia escriure un llibre sobre el seu pare, sobre els seus records, les seves vides plegats, l'important que ha estat per a ella i sobre com l'ha castigat la malaltia, sobre com la *misèria* de l'Alzheimer ha colpejat la seva vida, la d'ell i la de la família directa («*misèria*» és un substantiu *benetijornetià* completament aplicable a aquesta despietada malaltia, perquè destrueix la memòria i dilueix la identitat —quina crueltat!, justament a ell, que a mi em va ensenyar el valor de la *memòria*—, i perquè ara ens fa parlar d'ell, d'en Benet, del Papitu, en passat i no en present)..., quan la Carlota em va dir que volia escriure aquest llibre, vaig pensar que podia caure fàcilment en molts perills. El de fer-ne una «hagiografia». El de no trobar el «to» adequat... («No trobo el *to*», era una altra de les frases d'en Benet, quan es posava a escriure teatre.) M'inquietava, d'alguna manera, saber com la Carlota podia enfocar aquest escrit que seria també, n'estava segur, una declaració d'amor al seu pare.

Però quan me'l va deixar llegir, no només em vaig calmar de seguida, des de les primeres línies, sinó que, a més, em vaig sentir, curiosament, reconfortat. I em va emocionar. Profundament. I, en part, em va reconfortar de la ràbia i la impotència que ens ha produït a tots la seva malaltia. Bona part del que hi explica, amb exquisida sensibilitat i un gran amor pel pare, i també per l'escriptura, jo, i molts d'altres, ho hem viscut... des d'una altra banda. Hi relata tot d'anècdotes, vivències, emocions, viatges, sensacions relacionades amb ell, des de la seva pròpia experiència, que jo coneixia molt bé perquè corresponen pràcticament als mateixos anys de la nostra relació.

La Carlota sempre ha estat, així ens ho feia saber el Papitu a tothom, la seva filla estimada, adorada, idolatrada. Ningú que el conegui mínimament no té cap mena de dubte que la seva filla Carlota ha estat i és el gran amor de la seva vida, amor pur, per descomptat (malgrat el que algú erròniament pugui deduir amb la lectura de *Fugaç*, que presenta una relació pare-filla més literària que no pas real), un amor incondicional, sense reserves, absolut. Tot allò que la Carlota ens explica en aquest llibre és com l'altra cara del mateix disc de vinil que jo havia estat sentint... La

de la Carlota és, evidentment, la cara «A», la dels «temes principals»... Els que pertanyem a la cara «B», tanmateix, reconeixem els mateixos ritmes, melodies similars, peces complementàries... I, tanmateix, tot plegat, les dues cares, les històries i sentiments fidelment i curosament explicats per la filla, i els records amb prou feines esbossats en la memòria dels amics, no arribaran mai a explicar del tot la personalitat d'en Benet i Jornet, d'en Josep Maria, del Papitu, el pare, l'autor, el guionista, l'amic, el padrí, el company, el rialler, el rondinaire, el tafaner, l'apassionat, el jovenívol, el sorneguer, el fosc, el lluminós... Ell ens deixa una petja no només al cap, en la memòria, la fràgil memòria que l'Alzheimer pot arribar a fer miques, sinó també, i sobretot, en el cor. I, fins l'últim batec, és una petja inesborrable.

SERGI BELBEL

Pròleg del llibre *Papitu. El somriure sota el bigoti* de Carlota Benet. Columna Edicions, 2018.